

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Свиридюк Н. П., Цюприк Н. О.

Стаття присвячена аналізу окремих питань адміністративно-правового регулювання сфери гендеру. Зокрема, розглянуто основні принципи адміністративно-правового регулювання у сфері гендерної політики держави. Виділяючи більш основні принципи адміністративно-правового регулювання сфери гендерної рівності, акцентуємо увагу на таких його принципах, як: принцип об'єктивності; принцип законності, який розглядається як основоположний принцип адміністративно-правового регулювання та нерозривно пов'язаний із принципом правової впорядкованості регулювання у сфері гендеру; принцип гендерної рівності; принцип демократизму тощо.

Ключові слова: принцип, правове регулювання, адміністративно-правове регулювання, гендерна рівність, гендерна політика, сфера гендеру, рівні права і можливості жінок і чоловіків.

Статья посвящена анализу отдельных вопросов административно-правового регулирования сферы гендера. В частности, рассмотрены основные принципы административно-правового регулирования в сфере гендерной политики государства. При обозначении важнейших принципов административно-правового регулирования сферы гендерного равенства акцентировано внимание на таких его принципах, как: принцип объективности; законности, который рассматривается как основополагающий принцип административно-правового регулирования и неразрывно связан с принципом правовой упорядоченности регулирования в сфере гендера; принцип гендерного равенства; принцип демократизма и др.

Ключевые слова: принцип, правовое регулирование, административно-правовое регулирование, гендерное равенство, гендерная политика, сфера гендера, равные права и возможности женщин и мужчин.

This article analyzes certain issues of administrative and legal regulation of gender, including the basic principles of administrative and legal regulation in the area of gender policy. Allocating more basic principles of administrative and legal regulation of gender equality, attention is focused on such principles as its principle objective; the principle of legality, which is regarded as a fundamental principle of administrative regulation and is inextricably linked with the ordering principle of legal regulation of gender; the principle of gender equality; the principle of democracy and so on.

Key words: principle of regulation, the principles of administrative regulation, gender equality, gender politics, the sphere of gender equal rights and opportunities for women and men.

Питання розвитку суспільних відносин у будь-яких сферах життєдіяльності суспільства стали пріоритетними завданнями у формуванні основних програм та концепцій державного розвитку України, яка, знаходячись у процесі реформування, особливу увагу приділяє кризовим явищам, що виникають із нестабільності розвитку суспільства.

Зокрема, потребують свого вивчення та переосмислення проблемні питання, що пов'язуються з політичними трансформаціями в державі, розвитком правової системи, загальноцивілізаційними та глобалізаційними проце-

сами, а також особливої уваги потребує проблематика, пов'язана зі зниженням ролі права. У цьому контексті актуальними та нагальними вбачаються питання, пов'язані з використанням правових засобів у регулюванні суспільних відносин щодо рівності прав жінок і чоловіків. Постає необхідність у додатковому осмисленні та інтерпретації проблем модернізації механізму правового регулювання, особливої уваги потребує і проблематика законності, зміцнення якої в будь-яких сферах суспільних відносин передбачає не лише кроки в напрямку декриміналізації, гуманізації, демократизації, але й посилення державного контролю в різних сферах суспільних відносин, розширення державної ролі та участі в удосконаленні нормативної бази України, зокрема щодо здійснення державної політики у сфері гендерної рівності.

Разом із тим розвиток сучасного українського суспільства, зокрема й щодо його демократизації та гуманізації, передбачає орієнтацію нашої держави на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів, на їх природні засади, що є важливими для всього світового співтовариства.

Зазначене вище говорить про своєчасність зазначеної тематики. Поряд із цим останнім часом у всіх сферах життєдіяльності людини зростає актуальність питань, пов'язаних із гендерною рівністю, процес формування законодавства щодо яких характеризується декларуванням у ньому принципу рівних прав і можливостей.

Питання гендерної рівності в цілому увійшли до предмету вивчення цілого ряду сучасних вітчизняних досліджень, автори яких є представниками різних галузей правової науки. Зокрема, науковців цікавили питання, які пов'язані з адміністративно-правовим регулюванням суспільних відносин у зазначеній сфері. Разом із тим, зважаючи на теоретичну і практичну значущість проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері гендерної політики держави, потребують висвітлення питання характеристики принципів, на яких базується адміністративно-правове регулювання суспільних відносин щодо рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності країни.

Метою даної статті є осмислення формування комплексного підходу та аналізу принципів адміністративно-правового регулювання щодо гендерної політики держави й отримання об'єктивних знань щодо даної дефініції.

У зв'язку із цим саме визначення та характеристика фундаментальних положень та ідей, тобто принципів, зокрема й в питаннях, пов'язаних із гендерною політикою держави, дасть можливість ефективніше здійснювати подальше адміністративно-правове регулювання в усіх сферах суспільних відносин, зокрема й у дотриманні рівності прав жінок і чоловіків.

Загалом, категорія правового регулювання є достатньо відпрацьованою в правознавстві як на рівні

загальної теорії права, так і на рівні окремих галузевих дисциплін. Так, під правовим регулюванням розуміють процес, мета якого завжди одна: упорядкувати певним чином суспільні відносини, сприяти їх розвитку. З огляду на предмет нашого дослідження нас цікавлять проблемні питання, що виникають у регулюванні суспільних відносин щодо забезпечення використання та застосування рівних прав і можливостей як для чоловіків, так і для жінок.

Разом із тим, хоча питанням дослідження природи та сутності принципів приділялася увага багатьох вчених у різних галузях наук, зупинимось на деяких аспектах характеристики даної дефініції.

Термін «принцип» походить від французького слова «principe» та від латинського «principium» (начало, основа), під яким розуміють основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації.

Загалом поняття та сутність принципів визначається як система основних «ідей», що відображають сутність та значення явища, а також визначають його спрямованість [1, с. 43]. Окрім того, «принципи характеризуються як сукупність загальних ідей, які визначають сутність того або іншого явища та його призначення в суспільстві. Вони відображають закономірності того чи іншого явища та являють собою найбільш загальні норми, що поширюються на всіх суб'єктів» [2, с. 174].

Деякими вченими наголошується на тому, що сутність принципів виявляється в системі факторів, які зумовлюють розвиток того або іншого явища. Зокрема, наголошується на тому, що сутність принципів як загальних закономірностей того або іншого юридичного явища розкривається через фактори, які визначають вид і зміст явища або предмету; фактори, що надають можливість забезпечити єдність процесуальної реалізації явища або предмету; фактори, що визначають рівень досконалості форми явища або предмету.

Відомий учений, який присвятив чимало праць дослідженню проблематики принципів права, А. М. Колодій, у своїй роботі наголошує на тому, що принципи в цілому являють собою «відправні ідеї буття, які відображають найважливіші підвалини і закономірності, є сутністю і утворюють риси того або іншого явища, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю» [3, с. 118]. У свою чергу, О.Ф. Скаун визначає поняття принципів в якості сукупності основних вимог до певного процесу (явища, предмету), котрі віддзеркалюють їх сутність [4, с. 319]. Окрім того, сутність та зміст принципів розглядаються також як особливе соціальне явище, виникнення якого зумовлюється потребами суспільства. Окрім того, в них відображаються закономірності суспільного життя як «сукупність керівних ідей, фундаментальних основ, основних правил, що охоплюють весь зміст суспільних відносин та визначають форму їх прояву» [5, с. 114]. У результаті такого розуміння сутності принципів увага звертається на соціальну природу принципів, які походять від політичної, економічної, моральної, ідеологічної та культурної сфер життя.

Розкриваючи форму прояву принципів, в юридичній літературі проводять виокремлення їх двох видів,

що мають власне сутнісне розуміння та характеристики. Зокрема, в літературі наголошується на тому, що принципи виявляються у вигляді: принципів-норм, що являють собою систему принципів, які мають правовий характер закріплення; принципів, що прямо не зафіксовані, але розроблені та обґрунтовані на методологічному та теоретико-науковому рівнях [6, с. 32].

Розглядаючи проблематику взагалі сутності принципів адміністративно-правового регулювання, слід зазначити, що в адміністративно-правовій науці немає єдиної думки з приводу видів принципів адміністративно-правового регулювання, підстав їх класифікації.

Перша спроба систематизувати принципи регулювання була зроблена французьким інженером і науковцем А. Файолем, який на основі адміністративної доктрини запропонував визначати 14 принципів управління. Г. Емерсон виділяв 9 принципів, Ф. Тейлор – 10, М. Вебер – 5 [7, с. 191]. Загалом проаналізувавши неоднозначні підходи до систематизації принципів державного регулювання та принципів адміністративно-правового регулювання, можна стверджувати про труднощі у встановленні систематизаційних засад. Усі принципи адміністративно-правового регулювання та їх класифікації відносяться до всієї системи адміністративно-правового регулювання. На жаль, у сучасній правовій науці питання принципів адміністративно-правового регулювання у сфері гендерної рівності досліджуються досить мало, що слід вважати істотним недоліком, який негативно впливає як на подальші доктринальні дослідження, так і на нормативну та правозастосовну діяльність у відповідній сфері суспільних відносин.

Так, принцип слід розуміти як засадничі (основні) ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративно-правового регулювання, відображають закономірності його розвитку, визначають напрями і механізми його здійснення [8, с. 80]. Принципами адміністративно-правового регулювання необхідно називати основоположні правила й положення, закріплені в конституційних, органічних законах та відповідних нормативних актах, що: виступають основою нормотворчості в конкретній сфері суспільних відносин, гарантують його логічність, послідовність, безперервність і збалансованість; відображають найістотніші особливості й цілеспрямованість діяльності держави; відіграють роль головних орієнтирів у формуванні системи права; забезпечують взаємозв'язок системи права, законодавства і державної політики, сприяють відміні застарілих та прийняттю нових юридичних норм тощо [9, с. 92].

Принципи адміністративно-правового регулювання деякі вчені поділяють на загальні (ті, які притаманні всій системі здійснення державного регулювання) та спеціальні (ті, які відбивають характерні особливості державного регулювання в окремих сферах).

Зазначимо, що в адміністративно-правовому регулюванні досліджуваної нами сфери хотілося б виділити такі основні принципи: об'єктивності; законності, який розглядається як основоположний принцип адміністративно-правового регулювання та нерозривно пов'язаний із принципом *правової впорядкованості* регулювання у сфері гендеру; *гендерної рівності*; *демократизму*; *гуманізму*; *публічності*, *справедливості* тощо.

Так, принцип *об'єктивності* адміністративно-правового регулювання в зазначеній сфері є одним із вихідних, зумовлює необхідність дотримання в усіх про-

цесах вимог об'єктивних закономірностей та реальних можливостей суспільних сил. Саме даний принцип виражає залежність системи адміністративно-правового регулювання від характеру рівня розвитку суспільства.

Слід також зауважити, що адміністративно-правове регулювання мають чітко узгоджуватися з провідними ідеями режиму законності, відповідати меті та цілям правового регулювання, спрямовуватися на досягнення найбільшого ефекту державно-правового впливу. Таким чином, *принцип законності* розглядається як основоположний принцип адміністративно-правового регулювання, що визначає рівень демократичності суспільства. Саме дане положення формує основу правової держави. Значення цього принципу полягає в тому, що функціонування суб'єктів та зміни в структурі уповноважених державних органів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері економіки, ґрунтується на законах та полягає в практичній реалізації вимог чинного законодавства.

У свою чергу, принципи законності, взяті за основу у формуванні того чи іншого сектору державної економічної політики, виступають свого роду методологічною основою визначення способів та засобів реалізації управлінської функції влади. Так, наприклад, принцип невідворотності відповідальності може виступати окремим методом здійснення державної економічної політики, особливо під час вирішення завдань очищення влади, подолання корупційних механізмів її здійснення. Принцип верховенства закону також може бути визначений як особливий метод, як специфічна методика вирішення кадрових, бюджетних, інвестиційних питань, проблем колізійності нормативно-правового регулювання, коли пріоритет визнається за юридичною силою закону, а підзаконний акт спрямований на реалізацію завдань економічної політики держави, виконуючи роль конкретизуючого документа.

Отже, сфера господарської діяльності передбачає прийняття суб'єктами господарювання на власний розсуд та власний ризик вільних рішень, а це означає, що їх прийняття та наступна реалізація мають здійснюватися у відповідності до принципів законності, послідовне втілення яких дозволить забезпечити стабільність та ефективність дії законодавства в економічній сфері, створить умови для нормального функціонування механізму правового регулювання. Під законністю слід розуміти режим точного та неухильного виконання приписів чинного законодавства всіма суб'єктами права як на стадії правотворчості, так і на стадії правореалізації. Законність як режим ґрунтується на безумовному дотриманні принципів верховенства закону, єдності законності, невідворотності відповідальності, взаємозв'язку з культурою тощо.

Разом із тим правова база забезпечення законності у сфері господарської діяльності може бути ефективною лише за умови її постійного вдосконалення відповідно до сучасних реалій економічного розвитку держави. Попередження економічних злочинів, що вчиняються співробітниками підприємства, є особливо актуальним завданням для сучасних підприємств, зокрема для забезпечення ефективності їх діяльності, що передбачає вжиття ними всього комплексу правових та інших заходів, орієнтованих на удосконалення механізму правового регулювання діяльності підприємств.

Принцип законності нерозривно пов'язаний із принципом *правової впорядкованості* регулювання у сфе-

рі охорони прав на промислові зразки, бо законодавча діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання повинна бути впорядкованою, узагальненою і певним чином систематизованою.

Особливої уваги потребує один із найвагоміших загальнолюдських принципів принцип рівності, який визначає, що всі люди мають бути рівними між собою незалежно від будь-яких особливостей та з рівними правами та можливостями, незважаючи на стать.

Гендерна політика є складовою частиною діяльності будь-якої сучасної демократичної держави та центральною ланкою формування моделі паритетної демократії. Під гендерною рівністю розуміються «рівні можливості самореалізації жінок і чоловіків, гарантії дотримання прав і свобод з урахуванням особливостей статей, взаємні обов'язки та спільна відповідальність у процесі життєдіяльності».

Гендерна рівність являє собою процес справедливо-го ставлення до осіб різних статей. Для забезпечення такої рівності критерії справедливості мають компенсувати історичні та соціальні перешкоди, що заважають існувати в рівних умовах жінкам і чоловікам. Справедливість веде до рівноправності, яка передбачає однаковий статус для чоловіків та жінок, однакові умови для реалізації ними всіх прав людини, а також можливість кожного з них зробити свій внесок у розвиток суспільства в цілому та окремих сфер його життя зокрема (політичної, економічної, культурної тощо).

У законі України від 08.09.2005 р. № 2866-15 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначено, що гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати однакову участь у житті суспільства [10]. Разом із тим поряд із позитивними зрушеннями в зазначеній сфері даний закон встановлює досить слабкі санкції за невиконання норм закону, а також не встановлено для жінок спеціальних тимчасових заходів для впровадження гендерної рівності. Процес реалізації закону показав, що є потреба в розробленні відповідних доповнень.

О. Руднєва зазначає, що гендерна рівність – це принцип правового статусу (становища) людини в державі, його складовими частинами є рівні права, свободи та обов'язки жінки і чоловіка; врахування особливостей (фізіологічних, психологічних тощо) статей у правовому регулюванні; система засобів гарантування рівності статей у державі [11, с. 107].

Гендерна рівність належить до фундаментальних засад прав особи. Норми будь-якої галузі права повинні відповідати загальним принципам права, в тому числі принципу гендерної рівності. Таким чином, норми всіх без винятку галузей права мають певний гендерний вимір.

Категорія гендерної рівності містить множину причино-наслідкових зв'язків, а саме: рівність прав (законодавче наділення однаковими правами осіб чоловічої та жіночої статей у всіх сферах життя); рівність можливостей (забезпечення (гарантії) на практиці рівних умов щодо рівного розподілу, використання політичних, економічних, соціальних та культурних цінностей, які виключають дискримінацію та обмеження будь-якої статі, що негативно впливають на життєдіяльність і самовираження); забезпечення рівних умов для реалізації прав та можливостей; «гендерна симетрія» (стан, при якому

принцип рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків реалізований на практиці).

Сьогодні Українська держава прагне стати повноправною частиною європейської спільноти, особливо за основними соціально-економічними показниками та стандартами життя, що вимагає від нашої держави реалізувати свої зобов'язання щодо гендерної рівності.

Таким чином, дотримання прав людини формується як певний правовий ідеал. Основним засобом досягнення його виступають загальні принципи права, одним із основоположних серед них є багатоаспектний принцип рівності, за допомогою якого відображається розвиток демократії в суспільстві. Складовою частиною загального принципу рівності є незалежність від статі, тобто рівність жінок і чоловіків не означає їх біологічної ідентичності або ігнорування фізичних можливостей, психічних та психологічних характеристик. Відмінності не повинні негативно відбиватися на умовах життя чоловіків і жінок, спричиняти дискримінацію. Права чоловіка і жінки, як і рівність між ними, потребують постійного захисту, охорони і зміцнення. Гендерна рівність – складова частина загального принципу рівності, яка охоплює: рівність прав, рівність можливостей, забезпечення рівних умов для реалізації прав та можливостей, гендерну симетрію; визначає однаковий правовий статус особи в суспільстві, стверджує основні права особи-жінки та особи-чоловіка.

Зокрема, сьогодні питання гендерної рівності є фундаментальною цінністю третього тисячоліття нарівні зі свободою, справедливістю, толерантністю, які базуються в цілому на дотриманні паритетності прав жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя (зокрема, збалансованості їх участі в прийнятті рішень); охорони материнства, батьківства та дитинства; рівноправності в оплаті праці; однакового ставлення в трудових відносинах; поєднання професійних і сімейних обов'язків тощо.

Процес встановлення гендерної рівності в суспільстві характеризують такі категорії, як: гендерна демократія, гендерна стратегія, гендерна політика, гендерна ідеологія, гендерна культура та інші. Ст. 5 Конституції України закріплює принцип демократизму, який відтворює народодовладдя в державному, зокрема адміністративно-правовому, регулюванні та означає забезпечення участі громадян – чоловіків і жінок – на рівних правах та з однаковими можливостями в діяльності щодо відповідного регулювання.

«Гендерна демократія» являє собою систему волевиявлення жінок і чоловіків у громадянському суспільстві як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплені й реально забезпечені в усвідомленні політико-правових принципів, діях, розбудові суспільних і державних структур з урахуванням гендерних інтересів та потреб. Встановленню гендерної демократії сприяє чітке формулювання гендерної стратегії, під якою розуміють визначення суспільно значимих гендерних спрямувань у діяльності соціумів та їх організаційних структур, спрямованих на утвердження гендерної демократії в суспільстві з метою розвитку гендерної культури.

Зокрема, важливе значення для встановлення в суспільстві гендерної демократії має система ідей та поглядів, понять і уявлень про побудову суспільства, вза-

ємин жінок та чоловіків як двох соціальних груп, тобто гендерна ідеологія.

Принцип гуманізму як ідея, як вимога сучасності поступово знаходить свій вираз не лише в доктринальних джерелах, але й у нормативному матеріалі. Правда, не можна поки констатувати, що гуманістична ідея оволоділа масами або сферою здійснення державної влади. Разом із цим гуманізм як явище культурного життя в кожній конкретній країні має свої особливості прояву, способи реалізації, конкретно-історичний зміст. А отже, будучи основою подальшого правового розвитку суспільства, гуманізм є показником рівня його цивілізованості, результатом здійснення державної політики в галузі прав людини, що особливого значення набуває в забезпеченні рівних прав і можливостей як для чоловіків, так і для жінок.

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можна відзначити, що принципи адміністративно-правового регулювання у сфері гендеру вказують на основоположні ідеї здійснення такого регулювання. Вони відіграють важливу роль у здійсненні адміністративно-правового регулювання суспільних відносин зазначеної сфери, адже закладають фундаментальні положення, що мають своє відображення в процесі такого регулювання та його результатах. Зокрема, характеризуються значними особливостями, що поряд із загальними фундаментальними ідеями адміністративно-правового регулювання потребують більш детального дослідження, а також потребують легітимізації у відповідних адміністративно-правових актах та розробки механізмів їх запровадження

Для цього корисним виявляється вивчення досвіду розвинених європейських країн. Зокрема, для перевірки рівня дотримання в державі принципу гендерної рівності Організація Об'єднаних Націй встановила показники, які відображають становище в країні чоловіка і жінки в таких базових напрямках людського розвитку, як можливість вести здоровий спосіб життя та довго жити; доступність якісної освіти; рівень матеріального добробуту. Ці показники входять до гендерного індексу людського розвитку, в структурі якого виділяють цілий ряд спеціальних індексів для вимірювання гендерної ситуації в країні. Еволюція теоретичних підходів до ідеї гендерної рівності відображені в програмах ООН «Розвиток жінок» (WID) та «Гендер і розвиток» (GAD).

Література

1. Дідич Т.О. Нормопроекування: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 239 с.
2. Енгибарян Р.В. Теория государства и права. М.: Юристъ, 1999. 272 с.
3. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02. К., 1998. 391 с.
4. Скаун О.Ф. Теорія держави і права. Енциклопедичний курс. Харків: Еспада, 2006. 776 с.
5. Мицкевич А.В. Акты высших органов Советского государства. Юридическая природа нормативных актов высших органов государственной власти и управления СССР. М.: Юрид. лит., 1967. 175 с.
6. Середа О.О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2008. 198 с.
7. Копейчиков В.В. Механизм советского государства. М.: Юрид. лит., 1968. 189 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: [підруч.]: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред.

колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-тво «Юридична думка», 2004. 584 с.

9. Теремецький В.І. Принципи та функції адміністративно-правового регулювання податкових відносин. *Право і Безпека*. 2011. № 4(41). С. 92-97.

10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-15. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

11. Руднева О. Гендерна рівність як принцип законодавства України. *Право України*. 2002. № 4. С. 104-108.

*Свиридюк Н. П.,
доктор юридичних наук, доцент
Цюприк Н. О.,
кандидат юридичних наук*